

A nemzetiségek iskolázottsága Romániában az 1992. évi népszámlálás idején

Megjelent: Statisztikai Szemle. LXXIV, 1996. 4. sz. 332–351. p. Bővített változata a szerző "Fejezetek a jelenkori Erdély népesedéstörténetéből" című tanulmánykötetéből. Budapest, 1998, Püski. 277-297. p.

Az 1992. január 7-i romániai népszámlálás eredményeit összesítő központi kiadványsorozat utolsóként közzétett kötete az egyes nemzetiségek és felekezetek demográfiai szerkezetére vonatkozó főbb adatokat adja közre. A kötet bevezető tanulmánya a legfontosabb népességi jellemzőket sorra véve viszonylag bő teret szentel az iskolázottsági mutatók alakulásának is. Mivel két és fél évtized óta ez az első ilyen – részletességét illetően úttörő jelentőségű – adatközlés, érdemes közelebbről is megismerni a kötetben, illetve az azt kísérő tanulmányban foglaltakkal.¹ A következőkben erre az ismertetésre vállalkozom, az említett tanulmány megfelelő fejezetét követve, ám a téma egyes vonatkozásait annál bővebben tárgyalva.

A népesség iskolai végzettsége

Mindenekelőtt tisztáznunk kell, hogy a népszámlálás a nemzetiségi oktatás (azaz a nemzeti kisebbségekhez tartozók anyanyelvű iskoláztatásának) helyzetét nem vizsgálta. A kötet adatai a népesség írni-olvasni tudását, legmagasabb iskolai végzettségét, valamint az oktatásban való részvételét, vagyis a népszámlálás időpontjában beiskolázott fiatalok oktatási fokozatok és iskolatípusok szerinti megoszlását taglalják nemzetiségenként.

Az 1992. évi népszámlálás az iskolai végzettséget és a képzésben való részvételt a következő oktatási fokozatok és iskolatípusok szerint vizsgálta. 1) *Alsó fokú iskolák*. Ebbe a rovatba kerültek azok adatai, akik 4 osztályos *elemi iskolai* végzettséggel rendelkeznek, valamint akik írás-olvasás tanfolyamot vagy arra oktató iskolát végeztek. 2) *Középfokú iskolák*. Ide tartoznak a) az általános iskola felső tagozatának megfelelő oktatási fokozatot (román szóhasználatlaltal *gimnáziumot*), a 7, 8 és 10 osztályos *általános iskolát*, továbbá b) a *liceumi tagozatok első fokozatát* végzettek; c) az 1–3 éves *szakiskolák*, ipari tanuló- és inasképzők végzettjei d) az (általános, elméleti és szak-) *liceumok* második fokozatában befejezett tanulmányokat folytatók, végül e) a *liceum utáni* magas szintű szakosított képzést nyújtó és az úgynevezett mesteriskolai oktatásban résztvevők. Megjegyzendő, hogy az a) és b) pont alá besoroltak számait a népesség általános demográfiai szerkezetét taglaló első kötet külön-külön is részletezi, a nemzetiségi adatokat tartalmazó negyedik kötet azonban csupán összevontan közli. 3) *Felsőfokú iskolák*. Egyetemeken, főiskolákon végzettek, beleértve az almérnöki (üzemmérnöki) profilokat is.²

Röviden át kell tekintenünk a romániai iskolarendszer sajátosságait, időbeni változásait is ahhoz, hogy értelmezni tudjuk a népszámlálási kötet táblázataiban szereplő oktatási fokozatok tartalmát.

A kötelező iskoláztatás a négyosztályos elemi oktatástól (1938) a hétosztályos oktatás általánossá tételén (1948), majd az általános nyolcosztályos oktatáson át (1961) a hetvenes években eljutott – legalábbis formálisan – a tízosztályos oktatásig. E reform során a 16 éves korig kötelező alapképzésre liceumi és szakiskolai keretekben zajló, meglehetősen bonyolult középiskolai rendszer épült. A kétlépcsős liceumi oktatás első fokozata az általános iskola IX–X. osztályait (I–II. liceumi év), második fokozata az egyetemre előkészítő III–IV., illetve III–V. liceumi éveket foglalta magában. A liceumok két típusát különböztették meg: a 4 éves általános képző (reál, illetve humán tagozatos), illetőleg a 4–5 éves szakliceumokat. A magasabb szintű szakképzés a liceumi tanulmányokat követően 1–2 éves szakosító és mesterképző iskolákban, az alacsonyabb szintű szakképzés a 8. osztály elvégzése után 2–3 éves, a IX. és X. osztályban szakosuló tanulók számára pedig 1–2 éves szakiskolákban, valamint – a munkahelyi inasképzés keretében – 1–3 éves időtartamú szakképesítő tanfolyamokon zajlott. Bár e folytonosan módosuló szerkezet valamennyi felsorolt eleme egyidejűleg sohasem működött, a rend-

szer alapintézményeit tekintve lényegében változatlan, azzal a fontos különbséggel, hogy a nemrégiben elfogadott új oktatási törvény ismét nyolc osztályban szabja meg a kötelező iskolavégzés határát.

A fejezet bevezető megállapítása szerint az 1992. évi adatok lényegi fejlődést mutatnak az összes népesség, s ezen belül az egyes nemzetiségek iskolázottsági szintjében az 1966. és 1977. évi állapothoz képest. A lakosság iskolai végzettség szerinti megoszlásának alakulása a munkaerőképzés elmúlt évtizedekbeni változását tükrözi, mely – a kötet megállapítása szerint – az oktatási szint általános emelkedését eredményezte nemzetiségre való tekintet és etnikai jellegű hátrányos megkülönböztetés nélkül.

1. táblázat
A 12 éves és idősebb népesség iskolai végzettség szerint
az 1966., 1977. és 1992. évi népszámlálás időpontjában
(Ezer fő, százalék)

Iskolai végzettség	1966		1977		1992	
Összesen	15 191	100,0	16 935	100,0	18 802	100,0
Felsőoktatás	328	2,2	612	3,6	968	5,1
Líceumok, líceum utáni szakiskola	1 012	6,6	1 788	10,6	3 842	20,4
Szakiskola	730	4,8	1 724	10,2	2 649	14,1
Általános iskola és líceum I. fokozat	1 680	11,1	4 630	27,3	6 026	32,1
Elemi iskola	9 800	64,5	6 605	39,0	4 439	23,6
Iskolai végzettség nélkül és nem nyilatkozott	1 641	10,8	1 576	9,3	878	4,7

Az iskolázottság főbb mutatóinak alakulását az 1. táblázat szemlélteti, melyből kitűnik, hogy az iskolai végzettséggel nem rendelkezők számaránya két és fél évtized alatt kevesebb mint a felére, a csupán elemi iskolát végzettké közel a harmadára csökkent, ugyanakkor az eleminél magasabb iskolai végzettségük aránya – a felsőfokú oktatást kivéve valamennyi szinten – megháromszorozódott. Az adatokból megfelelő bontással a középfokú képzés reformjának hatása is kirajzolódik. Annak során ugyanis az általános műveltséget adó líceumokról a technikusokat képző szaklíceumokra helyeződött a hangsúly. Így 1966-ban a líceumban végzettek száma 559,4 ezer, míg a szaktechnikumot kijártaké mindössze 452,6 ezer volt. 1992-ben viszont az 1006,3 ezer elméleti líceumi végzettségével szemben 2462,3 ezer a szaklíceumokban és 373,5 ezer a líceum utáni szakiskolákban végzettek száma. Utóbbiak együttes aránya e három iskolatípuson belül az 1966. évi 44,7 százalékról 1992-ig 73,8 százalékra növekedett.

2. táblázat
A 12 éves és idősebb népesség iskolai végzettség szerint nemzetiségenként
az 1966. évi népszámlálás időpontjában
(Százalékban)

Nemzetiség	12 éves és idősebb népesség száma	Felsőoktatás	Líceum	Technikum	Szakiskola	Általános iskola	Elemi iskola és egyéb
Összesen	15 191 248	2,2	3,6	3,0	4,8	11,1	75,3
Román	13 253 588	2,2	3,6	3,0	4,7	10,7	75,8
Magyar	1 339 716	1,5	3,7	3,1	5,4	14,6	71,7
Cigány	42 581	*	*	*	0,4	2,9	96,6
Német	315 345	1,8	3,8	3,6	7,6	14,8	68,4
Ukrán	40 245	0,8	1,2	1,4	1,5	9,0	86,1
Orosz, lipován	32 026	2,7	2,9	1,6	1,8	8,7	82,3
Szerb ^a	38 412	1,2	2,3	1,9	3,8	9,7	81,1
Zsidó	40 258	17,6	16,5	7,2	5,6	12,7	40,4
Egyéb	87 047	2,8	4,9	2,8	4,4	10,1	75,0

^a Horvátokkal, szlovénekkal és krassovánokkal együtt

A népesség iskolai végzettségében bekövetkezett változások nemzetiségenként részletezve a 2. és 3. táblázat oszlopaiban követhetők nyomon.

3. táblázat
A 12 éves és idősebb népesség iskolai végzettség szerint
és az írástudatlanok nemzetiségenként az 1992. évi népszámlálás időpontjában
(Százalékban)

Nemzetiség	12 éves és idősebb népesség száma	Felső- oktatás	Líceum utáni szak- iskola	Líceum	Szak- iskola	Általá- nos iskola	Elemi	Egyéb *	Írás- tudatlan
Kárpátokon túl	12 443 056	5,3	2,0	18,2	13,8	30,4	25,2	5,1	3,6
Erdély	6 358 554	4,8	2,0	19,0	14,7	35,3	20,4	3,8	2,3
Románia összesen	18 801 610	5,1	2,0	18,4	14,1	32,1	23,6	4,7	3,1
Román	16 825 925	5,3	2,0	18,8	14,3	31,4	23,7	4,5	3,0
Magyar	1 389 042	3,6	1,7	18,6	14,7	39,6	19,8	2,0	1,0
Cigány	265 792	0,1	0,1	2,0	3,9	29,6	37,5	26,8	21,5
Német	106 207	6,8	2,2	19,1	13,4	39,6	17,1	1,8	0,7
Ukrán	52 442	1,8	0,8	8,2	9,8	41,7	26,7	11,1	8,4
Orosz, lipován	33 203	3,5	1,0	11,6	10,3	35,4	27,8	10,4	6,9
Török	21 857	2,1	0,9	11,2	6,4	28,8	28,4	22,2	17,5
Szerb	26 285	5,4	1,7	17,9	12,2	35,1	23,9	3,8	2,0
Tatár	20 882	5,0	1,9	21,5	11,9	31,0	23,5	5,2	3,3
Szlovák	16 612	2,2	0,9	10,8	11,3	40,4	30,4	4,0	2,4
Bolgár	8 834	5,9	2,4	16,1	12,1	35,1	25,0	3,4	1,8
Zsidó	8 708	34,5	2,1	31,1	4,7	14,8	10,6	2,2	0,6
Horvát	3 519	1,8	0,7	6,7	9,8	45,4	33,7	1,9	0,9
Cseh	4 988	3,3	1,6	11,6	9,2	42,8	29,5	2,0	1,2
Lengyel	3 666	6,7	1,7	16,9	10,6	38,2	23,9	2,0	1,1
Görög	3 737	18,0	3,7	31,3	9,9	19,5	14,4	3,2	1,6
Örmény	1 833	26,8	3,1	33,3	5,0	16,5	13,9	1,4	0,4
Egyéb	7 343	14,6	1,6	16,8	9,5	31,1	23,1	2,4	1,6

* Iskolai végzettség nélkül és nem nyilatkozott

A román nemzetiségűek iskolázottsági mutatóiban, többségi súlyuknál fogva, általában a népesség egészét jellemző módosulások tükröződnek; az egyéb nemzetiségűek képzettségének szintje iskolatípusonként különböző mértékben és irányokban eltér az országos átlagtól.

A felsőfokú végzettségűek rendkívül magas számaránya és annak töretlen emelkedése figyelhető meg a zsidó nemzetiségűeknél (az 1966. évi 17,6 százalékról 1977-ben 25,3 százalékra, 1992-ben 34,5 százalékra nőtt). E csoport abszolút száma azonban – elsősorban a fiatalabb korosztályokhoz tartozók emigrálása következtében – az 1966. évinek kevesebb mint a felére apadt. Hasonló folyamat zajlott le, különösen az utóbbi tizenöt évben, a német, örmény és görög nemzetiségűeknél is. A felsőfokú végzettséggel rendelkezők száma 1966 és 1977 között legnagyobb mértékben a cigányok (szám szerint 1-ről 113-ra), valamint a románok és magyarok körében nőtt (mintegy a kétszeresére). A növekedés mértéke 1977 és 1992 között ugyancsak a cigányok között a legnagyobb (2,6-szoros), őket követik az ukránok (1,9-szeres) és a románok (1,6-szoros értékkel). A magyar diplomások száma alig harmadával lett több az elmúlt másfél évtized során, amiben vélhetően kivándorlásuk is szerepet játszott.

A népszámlálás időpontjában ezer 12 éven felüli személy közül átlagosan 51-en rendelkeztek *felsőfokú* diplomával. Az országos átlagot a zsidók mellett jelentősen meghaladja még részesedésük az örmény és görög nemzetiségűek körében is. A németek, lengyelek, bolgárok, szerbek, románok és tatárok diplomásainak aránya az országos átlag körüli, a többi nemzetiségnél a felsőfokú végzettségűek aránya elmarad az átlagostól (beleértve a magyarokat is, akiknél ez az érték csupán 36). Ez a viszonyosság a cigányság esetében a legalacsonyabb, akiknél ezer 12 éven felülire mindössze egyetlen egy felsőfokú diplomás jut.

Az összes népességre vonatkozó adatok területi bontása némiképp árnyalja az országos átlag – különösen a románságot illetően – meglehetősen homogén jelzőszámait.³

A felsőfokú végzettséggel bírók több mint egynegyede (26,5 százaléka) Bukarestben él, aminek következtében ezer 12 éves és annál idősebb fővárosi lakosból 129 diplomás. A fővároson kívül élők esetében a vizsgált népességből ezer főre jutó diplomások száma 42-re csökken. E jelzőszám a Kárpátokon túl Giurgiu (18), Călărași (21), Ialomița, Teleorman, Botoșani és Vaslui (25–25), Olt (29), Tulcea (30), Vrancea (31), Suceava, Buzău és Dâmbovița (33–33), Neamț (35), Mehedinți (38), valamint Bacău (39), a Kárpátokon innen pedig Hargita (29), Szilágy (32), Kovászna (33), Beszterce-Naszód és Szatmár (34–34), továbbá Maros megyében (39) a legalacsonyabb. A főváros után ezer főre számítva a legtöbb felsőfokú végzettségű személyt Kolozs (71), Temes és Brassó (67–67), Constanța (57), valamint Iași és Szeben (54–54) megyében találni, arányuk az országos átlag körül van még Dolj (52), illetőleg Hunyad és Prahova (50–50) megyékben.

A *közéiskolai* fokozatokon (szakiskolákban, líceumokban és líceum utáni szakoktatási intézményekben) végzettek aránya (ezer 12 éven felüli lakosra jutó számuk) országosan 345, az 1966. évinek közel háromszorosa. A növekedés 1966–1977 között a cigányok, ukránok, románok, németek és magyarok, 1977–1992 között a cigányok, ukránok és oroszok-lipovánok között a legintenzívebb. A zsidók és németek száma, a már említett okok következtében, ezekben az iskolatípusokban is kevesebb a korábbinál. A középsiskolát végzettek részesedése 1992-ben az országos átlagnál érzékelhetően magasabb a görög (449), örmény (414) és zsidó (379), ezzel szemben az átlagosnál jóval alacsonyabb a cigány (60), horvát (172), török (185), ukrán (188), cseh (224), orosz-lipován (229) és szlovák (230) nemzetiségűek esetében. A magyaroknál (351), mint ahogy a románoknál (350) és a németeknél is (347), ez az arányszám lényegében az országos átlaggal egyező. A Kárpátokon túl azonban csupán Bukarest (433), Argeș (380), Prahova (367), Constanța (365), Gorj (361) és Iași (354) – azaz a fővárossal együtt 25-ből 6 megye –, Erdélyben viszont Brassó (433), Kolozs (391), Hunyad (382), Szeben (380), Temes (375), Fehér (363), Maros (361), Bihar (348) és Hargita (346) – vagyis 16-ből 9 megye – mutatói haladják meg az országos átlagot. Lényegesen elmarad attól Giurgiu (223), Călărași (262), Teleorman (269), Botoșani (268), Ialomița (281), Vaslui és Vrancea (282–282), Buzău (297), valamint Tulcea megye (300).

Az *általános iskolát* (illetőleg az e kategóriához sorolt oktatási fokozatokat) végzettek aránya (országos átlaguk ezer főre számítva 321 személy) a horvátok, csehek, ukránok, németek, magyarok, szerbek és bolgárok között a legmagasabb, míg – közép- és felsőfokú végzettségű rétegeik dominanciája következtében – a zsidó, örmény és görög nemzetiségűek körében a legalacsonyabb. Az eddig tárgyalt iskolai fokozatok számait összesítve (azaz a magasabb végzettséget az alacsonyabbhoz számítva) megállapítható, hogy az érintett korosztály tagjai közül ezerből átlagban 717 személy végzett el legalább hét osztályt. Ezt a végzettséget legtöbben a zsidók (872), örmények (847), görögök (824), németek (811) és magyarok (782), legkevesebben a cigányok (357), törökök (494), oroszok-lipovánok (618), ukránok (623) és horvátok (644) közül szerezték meg. Az országos átlagszintet Erdélyben csak Beszterce-Naszód (701) és Szilágy (713) megye nem érte el, a Kárpátokon túl viszont csak Bukarest (807), Constanța (748), Gorj (744), Argeș (736) és Suceava (727) megye haladta túl. A 12 év felettiek korcsoportjában a legalább általános iskolai végzettséghez jutottak ezer főre eső száma – a fővárost is megelőzve – Brassó (833) és Szeben (812), továbbá Hargita (780), Temes (779), Hunyad (778), Kovászna (770), Kolozs (769) és Maros megyében (748) a legmagasabb, ellenben az érintett népesség alig több mint a felét teszi ki Giurgiu (546) és Teleorman (551), vagy Călărași (581), Ialomița (599), illetve Botoșani (602) megyékben.

A csupán *elemi iskolai* végzettségűek aránya (országos átlagban 236 fő ezer 12 éven felüli személyből) a cigányok, horvátok, szlovákok, csehek, törökök, oroszok-lipovánok és ukránok esetében a legmagasabb. A legalacsonyabb (tehát legkedvezőbb) mutatókat a zsidók, örmények és görögök mellett a németek és a magyarok körében találjuk. Erdélyben ez a mutató kizárólag Beszterce-Naszód megyében (251) haladja meg az országos átlagot, lényegesen kedvezőbb viszont annál Brassó (150), Szeben (167), Temes (185), Hunyad (186), Hargita (195) Kolozs (199) és Kovászna (202) megyében. A Kárpátokon túl mindössze három megyében (Gorj, Constanța, Argeș) és a fővárosban kisebb a csak elemi végzettségűek aránya az országosnál, de ott ez a szám egyedül Bukarestben (168) esik 200 alá.

Az iskolai végzettséggel nem rendelkezők számaránya (mely ezer főre vetítve országosan mindössze 47) a cigányok, törökök, ukránok és oroszok-lipovánok között, területileg pedig Giurgiu (131), Teleorman (112), Călărași (95) és Ialomița megyében (76) volt a legnagyobb.

Megjegyzést érdemel, hogy míg az iskolázottsági szint emelkedése következtében a legfeljebb tíz osztályos iskolai végzettséggel rendelkezők száma általánosan csökkent, a cigányság esetében ez a szám 1992-ben az 1977. évinek 1,8-szorosa, az 1966. évinek pedig a hatszorosa, de még a csupán elemi kijárt, illetve iskolai végzettséggel nem rendelkező cigányok száma is négyszerese volt a két és fél évtizeddel korábbiak. Ez, a cigány népességnek az országos átlagot messze meghaladó szaporasága mellett főként azzal magyarázható, hogy 1992-ben jóval többen vallották magukat cigánynak, mint a megelőző népszámlálások során, így a cigányság alacsonyabb iskolázottságú rétegei – melyek korábban a más nemzetiségűek soraiban vegyültek el – most tényleges etnikumuk statisztikai mutatóit gyengítették. (És megfordítva: az a tény, hogy a cigányok közül sokan most is más – többnyire román – nemzetiségűnek nyilvánították magukat, egyes térségek, különösen néhány, a Kárpátoktól délre eső megye szociodemográfiai, így iskolázottsági mutatóinak nemzetiségenkénti alakulásában is érezteti a hatását.)

Az írástudatlanság 1966–1992 között észrevehetően visszaszorult Romániában. Az írni-olvasni nem tudók száma az 1966. évi 939,9 ezerről 1977-ben 815,4 ezerre, 1992-ben pedig 591,3 ezerre csökkent. Ezzel egyidejűleg az analfabéták aránya a 12 évnél idősebb népességen belül a következőképp módosult: 1966-ban 6,2 százalék, 1977-ben 4,8 százalék, míg 1992-ben már csupán 3,1 százalék volt. Jelenleg több mint háromnegyedük főként a falvakban élő nők közül kerül ki, négyötödük 50 év feletti. Viszonylag nagy a 12–20 év közötti népességből való 5,7 százalékos részesedésük. E korosztály részaránya különösen a cigányoknál jelentős, mely népesség 21,5 százaléka analfabéta, ezzel szemben említett évjadatainak 24,4 százaléka nem tud sem írni, sem olvasni. Hasonló a helyzet a törököknél, amely nemzetiség 17,8 százalékos átlagával szemben 12–20 éveseknek 26,6-a írástudatlan. Számottevő az analfabétizmus az ukránoknál (8,4%), ám itt az írni-olvasni nem tudók több mint kétharmada (67,8%) 60 éves vagy annál idősebb, valamint az oroszok-lipovánok között (6,9%), ahol az írástudatlanok háromnegyede ugyancsak az öregkorúak közül kerül ki. Legalacsonyabb – 1 százalék alatti – az analfabéták aránya az örmények, zsidók, németek, horvátok és magyarok körében, míg a románok között, az országos átlaggal nagyjából egyezően, 3 százalék. Az írástudatlanság arányát tekintve Brassó, Szeben, Hargita, Kovászna, Kolozs és Temes megyében, illetőleg a fővárosban szorult vissza a leginkább; e törvényhatóságokban nem éri el a 2 százalékot. Aránya Erdélyben Fehér, Maros, Arad, Szatmár, Krassó-Szörény és Beszterce-Naszód megyében 2–2,9 százalék, Bihar és Szilágy megyében 3–3,9 százalék közötti, legmagasabb Máramaros megyében (az ukránok zöme itt él), ahol 4,3 százalékot tesz ki. Az analfabétizmus a legnagyobb méreteket a Kárpátok vonalától délre: Dâmbovița (4,6%), Dolj (4,8%), Olt (5,4%), Ialomița (5,7%), Călărași (7,3%), Teleorman (9,5%) és Giurgiu (10,8%) megyékben ölti.

A főbb etnikumok iskolázottságát települési környezet szerint vizsgálva (lásd a 4. táblázatot) kitűnik, hogy az a viszonylagos előny, melyre a magyar nemzetiségűek az alsó- és középfokú végzettség tekintetében országos átlagban szert tettek, a városokban mérséklődik, ezzel összefüggő elmaradásuk a felsőfokú végzettség terén pedig fokozódik.

Az ezer 12 évnél idősebb személyre jutó diplomások száma városi környezetben átlagosan 87 (a főváros nélkül számítva 71), míg a magyarok esetében mindössze 56. A városokban tehát, ahol az ország diplomásainak 91,5 százaléka él, 31 (de Bukarestet figyelmen kívül hagyva is 15) ezrelékkal alacsonyabb a magyar lakosságra jutó felsőfokú végzettségűek aránya, mint a népesség egészén belül, illetőleg 34 ezrelékkal alacsonyabb, mint a románság körében. A városokban növekszik a magyarság lemaradása a líceum utáni szakoktatási formákban, s különösen a líceumokban nyert végzettség terén, de kisebb – s immár az átlagnál alacsonyabb – a szakiskolákban képesítést nyert magyarok aránya is. A középiskolákban és felsőfokú tanintézményekben végzettség aránya a városokban a románok körében 56 százalékot tesz ki, míg a magyaroknál nem éri el a 12 éven felüli népesség felét (49,9%).

A szerkezeti egyenlőtlenség tényét kiemeli, hogy a községekben a román és magyar diplomások arányszáma már nagyjából egyező, és itt a románok és magyarok középiskolai végzettségének mutatói is kiegyenlítettebbek, mint a városokban (21,4%, illetve 22,9%). E jelenség magyarázatához a befejezett iskolai végzettségűek életkori megoszlása ismeretében az érintett nemzetiségi csoportok korösszetételének települési környezet szerinti vizsgálata visz közelebb. A fiatal korosztályok iskolázottsága

magasabb, mint az idősebbeké, a városi népesség korösszetétele pedig fiatalabb, mint a falvakban élőké. Előbbi döntően a „munkaerő-felszívó” iparosításhoz kötődő oktatásfejlesztésnek köszönhető, utóbbi az oktatási reformmal egyidejűleg tetőződő – a városokba javarészt román fiatalok tömegeit sodró – belső migráció következménye. Számokban kifejezve mindez azt jelenti, hogy a 12 éves és idősebb városi népesség 60,1 százaléka a 15–44 évesek soraiból kerül ki, míg a községekben e korosztály mindössze 44,4 százalékkal képviselteti magát. A közép- és felsőfokú végzettségük több mint háromnegyedét ezek az évfázatok reprezentálják. A 12 évesnél idősebb román városi népességnek ugyancsak 61,6 százalékat, ezzel szemben az azonos magyar életkori csoportnak már csupán 52,6 százalékat teszik ki a 15 és 44 év közöttiek. A különbözetből 7,2 százalékpont esik a 20–39 évesekre, mely korosztály a liceumot végeztek 65 százalékat, a szakiskolát végezetteknek pedig 60,2 százalékat adja.

4. táblázat
A 12 éves és idősebb népesség iskolai végzettsége főbb nemzetiségenként
települési környezet szerint az 1992. évi népszámlálás időpontjában
 (Százalékban)

Nemzetiség	12 éves és idősebb népesség száma	Felső- oktatás	Líceum utáni szak- iskola	Líceum	Szak- iskola	Általá- nos iskola	Elemi	Egyéb *	Írás- tudatlan
Városok									
Kárpátokon túl	6 455 359	9,3	3,3	26,8	16,1	26,5	16,0	2,0	1,2
Erdély	3 606 839	7,6	3,0	26,1	17,2	30,2	14,2	1,7	0,9
Románia összesen	10 062 198	8,7	3,2	26,5	16,5	27,9	15,3	1,9	1,1
Román	8 998 025	9,1	3,2	27,0	16,7	27,2	15,1	1,7	0,9
Magyar	781 607	5,6	2,6	25,3	16,4	34,0	14,9	1,2	0,5
Cigány	109 596	0,2	0,1	3,1	4,9	31,8	35,5	24,3	18,6
Német	71 190	9,4	3,0	24,5	14,4	32,9	14,4	1,4	0,4
Egyéb	101 135	10,4	2,3	22,2	11,2	28,2	19,4	6,3	4,0
Községek									
Kárpátokon túl	5 987 697	1,0	0,6	8,9	11,3	34,5	35,2	8,5	6,1
Erdély	2 751 715	1,2	0,7	9,6	11,5	42,0	28,6	6,4	4,2
Románia összesen	8 739 412	1,0	0,6	9,1	11,4	36,9	33,1	7,9	5,5
Román	7 827 900	1,1	0,6	9,3	11,5	36,1	33,6	7,8	5,4
Magyar	607 435	1,0	0,5	10,0	12,4	46,9	26,1	3,1	1,7
Cigány	156 196	0,1	*	1,2	3,2	28,0	38,9	28,5	23,5
Német	35 017	1,4	0,6	8,4	11,2	53,3	22,7	2,4	1,1
Egyéb	112 774	1,0	0,4	6,8	8,8	41,3	31,2	10,5	7,6

* Iskolai végzettség nélkül és nem nyilatkozott

Az 5. és 6. táblázat alapján megkövethető a feltevés, hogy azokban a városokban, melyek vonzásköréből a „második urbanizáció” számottevő magyar népességi tartalékot mozgósítani nem tudott, a magyarság középszintű iskolázottsági mutatóinak átlagosnál alacsonyabb értékei a nemzeti-
 ség öregedő korösszetételével függnek össze. E városok magyar népességének öregedésében a régebbi urbanizáltság mellett a kivándorlás és a nemzedékváltást kísérő asszimiláció is szerepet játszik.

5. táblázat
A 12 éves és idősebb népesség iskolai végzettség szerint
és az írástudatlanok korcsoportonként az 1992. évi népszámlálás időpontjában
(Százalékban)

Kor-csoportok	Felső- oktatás	Líceum utáni szak- iskola	Líceum	Szak- iskola	Általános iskola*	Elemi	Egyéb**	Írás- tudatlan
12-14	–	–	–	–	16,5	82,0	1,5	1,2
15-19	–	*	12,1	9,8	70,7	6,0	1,4	1,0
20-24	1,2	0,3	45,2	23,0	27,0	2,0	1,3	0,8
25-29	8,2	0,6	39,0	21,1	27,3	2,3	1,5	0,9
30-34	9,7	1,2	30,1	26,2	27,6	3,7	1,5	0,9
35-39	9,8	4,1	22,0	26,6	30,8	5,3	1,4	0,8
40-44	9,7	6,3	18,3	21,6	33,1	9,5	1,5	0,9
45-49	8,1	5,0	12,1	14,1	32,9	25,7	2,1	1,2
50-54	5,5	3,9	10,6	10,6	30,5	34,8	4,1	2,6
55-59	4,5	2,3	9,7	7,3	27,7	40,9	7,6	4,9
60-64	4,6	1,2	9,1	4,2	32,0	40,5	8,4	5,5
65-	3,4	0,6	6,9	3,0	22,2	46,7	17,2	12,2

* A líceumok I. fokozatát végzettekkel együtt

** Iskolai végzettség nélkül és nem nyilatkozott

6. táblázat
A 12 éves és idősebb népesség korcsoportok szerinti megoszlása települési környezet
és a két fő nemzetiség szerint az 1992. évi népszámlálás időpontjában
(Százalékban)

Kor-csoportok	Összesen			Városok			Községek		
	Összesen	Román	Magyar	Összesen	Román	Magyar	Összesen	Román	Magyar
12-14	6,2	6,3	5,4	6,7	6,8	5,5	5,7	5,6	5,3
15-19	10,2	10,2	9,4	10,4	10,4	9,4	10,0	9,9	9,3
20-24	10,9	10,9	9,8	11,6	11,7	10,1	10,1	10,1	9,5
25-29	6,7	6,7	6,1	7,8	7,9	6,5	5,4	5,3	5,5
30-34	8,2	8,3	7,2	10,3	10,5	8,0	5,8	5,7	6,1
35-39	9,1	9,2	8,7	11,5	11,7	10,0	6,3	6,2	7,2
40-44	8,1	8,2	7,9	9,3	9,4	8,6	6,8	6,8	7,1
45-49	6,2	6,1	7,7	6,1	6,0	8,2	6,4	6,4	7,0
50-54	7,2	7,1	7,6	6,3	6,2	7,6	8,2	8,3	7,6
55-59	7,2	7,3	7,2	5,7	5,7	6,6	9,0	9,1	8,0
60-64	6,6	6,5	7,0	4,9	4,8	6,2	8,4	8,5	8,1
65-	13,4	13,2	16,0	9,4	8,9	13,3	17,9	18,1	19,3

A két utolsó népszámlálás időpontja között a *férfiak és a nők* iskolai végzettségének színvonala oktatási fokozatonként eltérő mértékben növekedett.

7. táblázat
A 12 éves és idősebb népesség iskolai végzettsége szerint nemeként
az 1977. és 1992. évi népszámlálás időpontjában
(Százalékban)

Iskolai végzettség	1992			1977		
	Férfi	Nő	Férfi–nő arány	Férfi	Nő	Férfi–nő arány
Összesen	100,0	100,0	952	100,0	100,0	952
Felsőoktatás	6,2	4,2	1412	4,6	2,7	1653
Líceum, líceum utáni szakiskola	19,7	21,1	889	10,4	10,6	936
Szakiskola	20,5	8,0	2443	15,9	4,8	3165
Ált. iskola és líceum I. fokozat	30,3	33,7	853	26,1	28,5	870
Elemi iskola	20,9	26,2	758	37,7	40,3	890

Jelenleg a 12 éves és idősebb férfi népesség mintegy háromnegyede (76,7 százaléka), a nőknek pedig kétharmada (67,0 százaléka) rendelkezik az elemnél magasabb szintű végzettséggel. A férfiak és nők egymáshoz viszonyított aránya (a maskulinitás mutatójával, azaz a nőkre jutó férfiak számával kifejezve) egynél magasabb a felsőfokú és szakiskolai végzettségük körében, egynél alacsonyabb a líceumi, valamint az általános és elemi iskolai fokozatokban. Vagyis az előbbi oktatási szinteken és iskolatípusokban képzettek többsége férfi, míg az utóbbiakban végzetek között a nők vannak többségben.

A férfiak és nők arányát nemzetiségenként vizsgálva (lásd a 8. táblázatot) a felsőfokú végzettségük között a férfiak dominanciája az átlagosnál jóval magasabb az egyéb nem részletezett, a horvát és a szlovák nemzetiségűek körében. Jelentősen több viszont a diplomás nők száma, mint a diplomás férfiaké az orosz-lipován nemzetiségűeknél, de az országos átlaghoz képest a nők viszonylagos előretörését figyelhetjük meg a tatár, cigány, török, sőt a német nemzetiségű diplomások között is.

8. táblázat
A férfiak nőkhöz viszonyított aránya a 12 éves és idősebb népességben belül iskolai végzettség szerint
és az írástudatlanok között nemzetiségenként az 1992. évi népszámlálás időpontjában
(Egy főre számítva)

Nemzetiség	Összesen	Felsőoktatás	Líceum utáni szakiskola	Líceum	Szakiskola	Általános iskola	Elemi	Iskolai végzettség nélkül	Írástudatlan
Összesen	0,95	1,41	2,69	0,79	2,44	0,85	0,76	0,33	0,29
Román	0,95	1,41	2,73	0,80	2,40	0,86	0,75	0,30	0,25
Magyar	0,92	1,46	2,25	0,74	2,83	0,74	0,72	0,58	0,58
Cigány	1,01	1,26	4,89	1,75	4,40	1,26	1,06	0,60	0,56
Német	0,80	1,32	2,37	0,71	2,69	0,57	0,58	0,48	0,51
Ukrán	1,00	1,70	3,47	0,96	3,72	0,95	0,93	0,43	0,38
Orosz, lipován	0,91	0,64	3,26	0,95	4,27	0,90	0,83	0,26	0,19
Török	0,96	1,28	1,98	0,92	3,67	1,13	0,90	0,58	0,56
Szerb	0,94	1,44	2,20	0,84	3,24	0,79	0,72	0,41	0,36
Tatár	0,97	1,25	2,66	0,86	3,29	0,91	0,73	0,33	0,29
Szlovák	0,96	2,01	2,78	0,86	4,83	0,83	0,73	0,44	0,39
Bolgár	0,94	1,35	1,39	0,84	3,01	0,80	0,75	0,33	0,22
Zsidó	1,03	1,51	2,41	0,81	1,57	0,78	0,75	0,37	0,48
Horvát	0,99	3,27	2,57	1,49	7,17	0,80	0,77	0,39	0,35
Cseh	0,89	1,91	5,00	0,87	5,12	0,83	0,55	0,42	0,32
Lengyel	0,90	1,44	3,13	0,66	2,99	0,88	0,59	0,46	0,41
Görög	0,97	1,43	1,69	0,87	1,48	0,84	0,43	0,33	0,28
Örmény	0,95	1,53	2,22	0,91	1,68	0,56	0,55	0,44	0,33
Egyéb	1,25	3,53	5,05	1,19	3,12	0,92	0,80	0,36	0,31

A felsőfokú intézményeket nem számítva az összes többi iskolatípus (és különösen a szakmai profilú tanintézetek) végzettei közt az átlagosnál jóval magasabb a férfiak aránya a cigány, ukrán, orosz-lipován és az egyéb nem részletezett nemzetiségűek körében. Kiugróan magas a szakirányú líceum utáni fokozaton végzett férfiak arányszáma az egyéb nem részletezett, a cseh és a cigány, a szakiskolákban pedig a horvát, cseh, szlovák, cigány, orosz-lipován, és török nemzetiségűek csoportjában.

Líceumot csak a cigány, horvát és egyéb nem részletezett nemzetiségű férfiak végeztek többen, mint az ugyanazon nemzetiségekhez tartozó nők, de viszonylag kiegyenlített a férfiak és nők aránya a líceumot végzett ukrán, orosz-lipován, török és örmény népesség esetében is. E csoport férfi-átlagát a lengyel, német és magyar férfiak alacsony részesedése csökkenti.

Az alapfokú (általános iskolai) végzettséggel bíró nők számaránya ugyancsak a németek és a magyarok körében, továbbá az örményeknél a legmagasabb. E sor az elemi iskolát végzettek között a görög, cseh és lengyel nemzetiségűekkel bővül. Az iskolai végzettséggel nem rendelkező nők részaránya az oroszok-lipovánok, illetve – az országos átlagot is meghatározóan – a románok között, az írástudatlan nőké ugyancsak e két nemzetiségen belül, valamint a bolgároknál, görögöknél és tatároknál a legnagyobb.

Az iskolás korúak részvétele az oktatásban

A népszámlálás időpontjában az iskolai tanulmányaikat folytató diákok és egyetemi hallgatók száma 4056 ezer volt Romániában, 340 ezerrel kevesebb, mint 1977-ben. Számuk visszaesése az iskolás korú évfázatok csökkenésével függ össze; e korosztály aránya az összes népességen belül az 1977. évi 20,4 százalékról 1992-ben 17,8 százalékra mérséklődött.

A tanuló népesség nemzetiségenkénti mutatószámait a 9. táblázat összegzi az 1991/92-es tanévben működött iskolatípusok szerinti részletezésben.

9. táblázat
A 6 éves és idősebb iskolába járók oktatási szint szerint nemzetiségenként
az 1992. évi népszámlálás időpontjában
(Százalékban)

Nemzetiség	Szám szerint	Felső- oktatás	Líceum utáni szak- iskola	Általá- nos líceum	Szak- líceum	Szak- iskola	Általá- nos iskola	Elemi
Összesen	4 055 825	6,1	0,8	6,6	13,5	7,3	35,1	30,6
Román	3 694 512	6,2	0,8	6,5	13,7	7,4	35,0	30,4
Magyar	254 890	5,0	0,9	8,7	13,3	7,6	35,4	29,1
Cigány	54 921	0,5	0,1	1,5	2,8	3,1	40,5	51,5
Német	15 322	9,8	0,8	10,4	12,6	5,8	32,4	28,2
Ukrán	11 258	2,2	0,4	3,2	8,2	5,6	39,8	40,6
Orosz, lipován	5 515	2,6	0,5	4,3	13,5	7,4	39,2	32,5
Török	3 963	3,8	0,6	4,9	8,4	3,9	38,4	40,0
Szerb	3 432	9,2	0,7	9,6	13,5	6,2	30,9	30,0
Tatár	3 821	7,7	1,3	7,2	13,6	6,3	33,4	30,5
Szlovák	2 899	3,9	0,3	5,6	11,7	8,7	36,7	33,0
Bolgár	1 112	9,6	0,4	10,3	11,2	5,8	30,8	31,9
Zsidó	517	38,1	1,0	14,9	10,4	1,0	19,3	15,3
Horvát	518	1,9	0,2	5,8	8,3	7,9	38,4	37,5
Cseh	739	3,0	0,5	5,7	11,9	4,0	38,6	36,3
Lengyel	493	5,3	0,4	4,9	7,9	5,1	37,9	38,5
Görög	382	33,8	1,5	12,6	13,6	4,2	22,0	12,3
Örmény	207	19,8	1,0	13,1	10,6	2,9	24,6	28,0
Egyéb	1 261	15,8	0,2	5,9	5,4	9,0	29,4	34,3

Az egyetemi hallgatók igen magas számaránya jellemzi a zsidó, görög és örmény nemzetiséget. Legkisebb az egyetemisták részesedése a cigány, horvát, ukrán és orosz-lipován iskoláskorúak között.

A középiskolákba (líceum utáni szakiskolákba, általános és szaklíceumokba, szakiskolákba) járók aránya összességében a görög (31,9%), magyar (30,5%), szerb (30%) német (29,6%) és román (28,4%) nemzetiségűeknél haladja meg a 28,2 százalékos országos átlagot. Jelentősen elmarad az országos szinttől a cigány (7,5%), ukrán (17,4%), török (17,8%), lengyel (18,3%), valamint az egyéb nem részletezett (20,5) nemzetiségűek középfokú beiskolázása. A szaklíceumi és/vagy szakiskolai képzésben részt vevők aránya alatta van az átlagnak, ezzel szemben az általános és elméleti jellegű líceumokat látogatók aránya magasabb az átlagosnál a zsidó, örmény, görög, bolgár, német és szerb nemzetiségűek körében. Az elméleti líceumokat a magyar diákok is előnyben részesítik, de az előbb felsorolt nemzetiségi csoportoktól eltérően beiskolázásuk mutatói a szakmai képzés terén sem maradnak el az országos középértékektől.

Az általános iskolába járók nemzetiségen belüli aránya legmagasabb a cigány, ukrán, török, lengyel, horvát, cseh és orosz-lipován fiataloknál. A kötelező iskoláztatásban részt nem vevők legnagyobb hányada ugyancsak a cigányság soraiból kerül ki.

10. táblázat

A magyar diákok száma és aránya* a középiskolai és felsőszintű oktatás különböző profiljaiban az 1992. évi népszámlálás időpontjában

Oktatási forma	Fő	Százalék	Oktatási forma	Fő	Százalék
<i>I. Felsőoktatási forma</i>	12 842	5,18	<i>B) Líceum</i>	55 977	6,88
Ipari	5 299	5,39	<i>a) Általánosan képző</i>	22 197	8,32
Építészeti	749	4,86	Elméleti líceum	16 265	8,91
Mezőgazdasági	473	4,75	Egyéb	5 932	7,04
Erdészeti	125	6,24	<i>b) Szaklíceum</i>	33 780	6,18
Közlekedési, hírközlési	107	2,30	Ipari	21 461	6,48
Egyéb műszaki	337	6,69	Építőipari	1 036	5,13
Tudományegyetemi	2 247	6,62	Mezőgazdasági	2 472	6,45
Közgazdasági	624	2,04	Erdészeti	153	3,41
Jogi	163	1,46	Haltenyésztő	2	1,83
Orvosi	893	4,44	Közlekedési, hírközlési	516	2,83
Művészeti	246	8,66	Egyéb műszaki	2 122	7,84
Testnevelési és sport	63	3,86	Informatikai	225	3,29
Pedagógiai	204	16,53	Közgazdasági	1 986	3,99
Teológiai	843	19,36	Pedagógiai	1 666	10,16
Egyéb	469	7,10	Egészségügyi	841	5,74
<i>II. Középiskola</i>	77 763	6,80	Művészeti	454	8,50
<i>A) Líceum utáni oktatás</i>	2 416	7,70	Testnevelési és sport	151	2,98
Ipari	880	7,07	Teológiai	319	7,31
Építészeti	92	6,96	Egyéb	376	7,22
Mezőgazdasági	14	5,09	<i>C) Szakiskola</i>	19 370	6,49
Erdészeti	21	7,58	Ipari	12 890	6,32
Közlekedési, hírközlési	44	3,87	Építőipari	1 060	7,97
Egyéb műszaki	34	3,00	Mezőgazdasági	907	11,68
Informatikai	35	7,35	Erdészeti	107	5,29
Gazdasági-adminisztratív	286	7,23	Közlekedési, hírközlési	498	3,23
Pedagógiai	223	30,76	Közgazdasági	1 151	6,06
Egészségügyi	706	7,95	Egészségügyi	74	8,17
Művészeti, sport	44	9,28	Művészeti	28	5,50
Teológiai	37	12,71	Egyéb	2 655	7,46

* A magyar tanulók a profil összes tanulójának százalékában.

A iskolázás korszpecifikus nemzetiségi mutatóit – azaz az egyes oktatási szinteken tanulók számát a megfelelő korú népességhez viszonyítva – az érintett évfázatok kellő részletezésének hiányában nem tudjuk megállapítani. A magyar nemzetiségű tanulók aránya oktatási szintenként a következő: elemi (6–9 évesek) 5,97 százalék, felső tagozat (10–13 évesek) 6,33 százalék, középiskola (14–17 évesek) 6,80 százalék, egyetem (18–22 évesek) 5,18 százalék. A nemzetiség részaránya ötéves korcsoportonként: 5–9 évesek 5,85 százalék, 10–14 évesek 6,33 százalék, 15–19 évesek 6,78 százalék, 20–24 évesek 6,69 százalék. A viszonyítási csoportok eltéréseiből adódó torzulásokon túl e számok egyértelműen a magyarság alulképzéséről tanúskodnak az egyetemi szintű oktatásban. Legalább ilyen beszédesek a magyar diákok – részben kényszerű szakma- és pályaeorientációjukat tükröző – nemzetiségi arányszámok is a közép- és felsőoktatás különböző profiljaiban. (Ezt a 10. táblázat részletezi.)

A felsőoktatásban a magyar nemzetiségű hallgatók különösen a jogi, közgazdasági, közlekedési és hírközlési szakokon vannak gyengén képviselve, de reprezentáltságuk jóval nemzetiségi számarányuk alatt van a testnevelés és sport, az orvostudományi, mezőgazdasági és építészeti szakokon is. Közlekedésre, hírközlésre szakosodott osztályokban középiskolai szinten is kevesen tanulnak közülük, s számarányukhoz képest ugyancsak kevés magyar diákot találni a testnevelési, erdészeti, informatikai és közgazdasági profilú szaklíceumokban. Az ipari ágazatokhoz kötődő szakképzésben általában kielégítő, a humán irányultságú oktatásban pedig kifejezetten magas arányú a magyar nemzetiségűek részvétele. Ez a megállapítás elsősorban a pedagógus- és teológusképző, valamint a művészeti iskolákra érvényes, de látogatottságuk alapján szemmel láthatóan nemzetiségi alapintézménynek számítanak az általánosan képző, elméleti jellegű líceumok is. Ez utóbbiakat nem egyszer azért választják a magyar diákok, mert – magyar tannyelvű szaklíceumok hiányában – ma már szinte ez az egyetlen módja annak, hogy a középiskolában is anyanyelvükön tanulhassanak.

A nemzetiségi oktatás

Az anyanyelvű oktatás kérdésére a kötet bevezetője is kitér. Megállapítása szerint: „... a romániai oktatási rendszer az iskoláskorú népesség etnikai szerkezetével összhangban megkülönböztetett figyelemmel biztosítja – elsősorban az alsó- és középfokú képzésben – a nem román tannyelvű oktatásban való részvétel lehetőségét. A nemzeti kisebbségek által lakott településeken anyanyelvű óvodák, elemi és általános iskolák, líceumok, tagozatok és osztályok működnek. Az egyetem előtti képzésben részt vevő (az 1993–1994-es tanévben mintegy 4,3 milliónyi) iskoláskorú népesség 94,5 százaléka román, 4,9 százaléka magyar, 0,4 százaléka német és 0,2 százaléka egyéb (a nemzeti kisebbségek által beszélt vagy nemzetközileg használatos) nyelveken végezte tanulmányait. A felsőfokú oktatásban is szerveznek a nemzeti kisebbségek nyelvén oktató tagozatokat vagy csoportokat, ami szintén tükrözi a törekvést a nemzetiségi nyelveken történő képzés megvalósítására – az ország alkotmányos előírásaival összhangban biztosított jogoknak megfelelően, melyek szavatolják az ifjúság korlátozás nélküli részvételét az oktatás folyamatában, nemzetiségi hovatartozásra való tekintet nélkül.”

Az idézett passzus alighanem aktuálpolitikai megfontolásokból került a népesség iskolázásával foglalkozó fejezet végére, hiszen a kötet táblázatai a nemzetiségi oktatásra vonatkozó adatokat nem tartalmazzak. Nem is tartalmazhatnak, mivel – mint utaltam rá – annak vizsgálatára a népszámlálás nem terjeszkedett ki. Így csak néhány, a népszámláláson kívüli forrásból merített sommás adat támasztja alá a nemzeti kisebbségeknek az anyanyelvű oktatás terén élvezett jogegyenlőségére vonatkozó – igaz, meglehetősen óvatosan fogalmazott – állítást. E kérdéskör tárgyyszerű megközelítése érdekében érdemes a hivatkozás nélkül idézett statisztikai források adataival közelebbről is megismerkedni. Az ismertető információk egy része közvetlenül a megyei tanfelügyelőségektől, másik része magától a bukaresti statisztikai szolgálattól, tehát a legilletékesebb helyről származik. (Ezeket a hivatal éves közleményeiben újabban a szélesebb nyilvánossággal is megosztja.)

Mindenekelőtt állítsuk párhuzamba az oktatásban résztvevők nemzetiségi adatsorait az anyanyelvükön tanulók számaival. Ez utóbbi számok legrészletesebben a Románia Kormánya mellett létrehozott Nemzeti Kisebbségi Tanács „A nemzeti kisebbségek nyelvén működő oktatás helyzete Romániában az 1992–1993-as tanévben” című kiadványából ismeretesek.⁴ Bár e brosúra adatai nem a népszámlálás tárgyidőszakára vonatkoznak, és a népszámlálás önkéntes bevalláson alapuló felvétele is eltérhet a hivatalos minősítést tükröző kimutatásoktól, az alapvető tendenciákat illetően a különböző jellegű viszonyszámok nagyjában-egészében alkalmasak az egybevetésre.

11. táblázat
Az alsó- és középfokú oktatásban részt vevők oktatási szint szerint
nemzetiségként az 1992. évi népszámlálás időpontjában

Nemzetiség	Összesen	Alsó tagozat	Felső tagozat	Líceum	Szakiskola	Líceum utáni szakiskola
Szám szerint						
Összesen	3 808 071	1 241 256	1 423 409	813 714	298 299	31 393
Román	3 463 401	1 121 770	1 292 894	746 038	274 084	28 615
Magyar	242 048	74 179	90 106	55 977	19 370	2 416
Német	13 824	4 319	4 969	3 516	894	126
Ukrán	11 008	4 568	4 479	1 285	636	40
Szerb	3 115	1 024	1 061	794	213	23
Szlovák	2 785	957	1 065	503	253	7
Cseh	717	268	285	130	30	4
Horvát	508	194	199	73	41	1
Egyéb	70 665	33 977	28 351	5 398	2 778	161
Százalékban						
Összesen	100,000	100,000	100,001	100,000	100,000	100,000
Román	90,949	90,374	90,831	91,683	91,882	91,151
Magyar	6,356	5,976	6,330	6,879	6,493	7,696
Német	0,363	0,348	0,349	0,432	0,300	0,401
Ukrán	0,289	0,368	0,315	0,158	0,213	0,127
Szerb	0,082	0,082	0,075	0,098	0,071	0,073
Szlovák	0,073	0,077	0,075	0,062	0,085	0,022
Cseh	0,019	0,022	0,020	0,016	0,010	0,013
Horvát	0,013	0,016	0,014	0,009	0,014	0,003
Egyéb	1,856	2,737	1,991	0,663	0,932	0,514

Nyilvánvaló, hogy a nemzeti kisebbségek általános iskoláztatásának (11. táblázat), valamint anyanyelvű oktatásának adatai (12. táblázat) korántsem fedik egymást. Míg a népszámlálás szerint 1992 elején az alsó- és középfokú képzésben részt vevő tanulók mintegy 9 százaléka valamely nemzeti kisebbség soraiból került ki, a rákövetkező, vagyis az 1992–1993-as tanévben a jelzett oktatási szinteken mindössze a diákok 5 százaléka végezte nem román nyelven tanulmányait. (A népszámlálási kötet bevezető tanulmányában jelzett 5,5 százalékos nemzetiségi számarány azért magasabb ennél, mivel magában foglalja az óvodai képzésben részt vevőket is, akiknek a mutatói mindegyik nemzetiség esetében kedvezőbbek az iskolába járók megfelelő arányszámainál.) Egyes nemzetiségek nyelvén (oroszok-lipovánok, tatárok, lengyelek, cigányok stb.) egyáltalán nem működik oktatási intézmény, vagy pedig anyanyelvű oktatásukra csak óvodai keretben nyílik lehetőség (bolgárok, törökök). Ez még akkor is nehezen elfogadható, ha tudjuk, hogy a népszámlálás adatai szerint ezen etnikumok körében az átlagosnál is magasabb a román anyanyelvűek száma (az egyetem előtti képzésben részt vevők számából 1,43 százalékos arányban részesülő cigányságnak például több mint a fele románul beszél). Bízást feltételezhetjük azonban, hogy a román osztályokba beiskolázott más nemzetiségűeknek legalább 50 százaléka anyanyelve szerint is az illető kisebbséghez tartozik. Részükre mindössze a nemzetiségi nyelv meghatározott óraszámában történő fakultatív tanulása biztosított, és az is csupán helyenként. Az 1992–1993-as tanévben mintegy 70 ezer I–XII. osztályos nem román anyanyelvű tanuló járt román tannyelvű iskolába, akik közül kb. 20 ezer magyar, 1 ezer német, 8064 ukrán, 1386 orosz-lipován, 1449 török, 621 lengyel, 461 bolgár, 55 cigány stb. élt az említett fakultatív nyelvtanulási lehetőséggel.

Ha a megfelelő mutatókat nemzetiségként vesszük szemügyre, azt látjuk, hogy míg a magyar diákok az összes tanulói létszám 63,56 ezrelékét alkották, a magyar tannyelvű iskolákba járók aránya már csupán 45,36 ezrelék volt. Az ukránoknál ez az aránypár 2,89–0,09, a szerbeknél 0,82–0,18, a szlovákoknál 0,73–0,29 ezrelék, stb. Ellentmondásos jelenség, hogy a német nemzetiségű diákok 3,48 ezrelékes számarányánál a német nyelven tanulók aránya némileg magasabb, 3,52 ezrelék. (Különösen feltűnő a különbség az elemi iskolásoknál, akik közül 1992–1993-ban csaknem másfélszer annyian tanultak német nyelven, mint ahogy az a népszámlálás nemzetiségi adatai alapján várható lenne).

12. táblázat
Az egyetem előtti képzés intézményeiben tanulók oktatási szint és tanítási nyelv szerint
az 1992–1993-as tanévben*

Tanítási nyelv	Óvoda	Alsó- és közép-fokú összesen	Alsó tagozat	Felső tagozat	Líceum	Szakiskola	Líceum utáni szakiskola
Szám szerint							
Összesen	752 063	3 677 128	1 232 899	1 339 555	714 013	333 624	57 037
Román	694 006	3 493 789	1 163 756	1 266 354	680 279	327 535	55 865
Magyar	49 255	166 782	60 726	68 153	31 196	5 738	969
Német	7 051	12 935	6 370	4 423	1 657	351	134
Ukrán	305	323	145	65	113	–	–
Szerb	368	656	319	138	199	–	–
Szlovák	321	1 058	513	422	123	–	–
Cseh	89	132	132	–	–	–	–
Horvát	76	41	41	–	–	–	–
Bolgár	164	–	–	–	–	–	–
Török	28	–	–	–	–	–	–
Egyéb**	400	1 412	897	–	446	–	69
Százalékban							
Összesen	100,000	100,000	100,000	100,000	100,000	100,000	100,000
Román	92,280	95,014	94,392	94,535	95,275	98,175	97,945
Magyar	6,549	4,536	4,925	5,088	4,369	1,720	1,699
Német	0,937	0,352	0,517	0,330	0,232	0,105	0,235
Ukrán	0,040	0,009	0,012	0,005	0,016	–	–
Szerb	0,049	0,018	0,026	0,010	0,028	–	–
Szlovák	0,043	0,029	0,042	0,032	0,017	–	–
Cseh	0,012	0,003	0,011	–	–	–	–
Horvát	0,010	0,001	0,003	–	–	–	–
Bolgár	0,022	–	–	–	–	–	–
Török	0,007	–	–	–	–	–	–
Egyéb**	0,051	0,038	0,073	–	0,063	–	0,121

* A fogyatékosokat oktató intézményekkel.

** Az oktatási nyelv francia és angol. Az általános iskola alsó és felső tagozatán tanulóknak csak az összevont számuk ismert, ezt az alsó tagozat rovatban tüntettem fel.

Az oktatás felső szintjei felé haladva a nem román nyelvű képzésben részt vevők aránya fokozatosan csökken (immár a németeké is), bizonyos iskolatípusokban pedig egyes nemzetiségek nyelvén a képzés megszűnik. A középfokú oktatás uralkodó iskolatípusaiban már csak tagozatként vagy egyáltalán nem indítanak nemzetiségi tannyelvű osztályokat. Hozzá kell tenni, hogy rendszerint ezek is inkább a gyengébben kvalifikált, tehát kisebb társadalmi presztízzsel rendelkező, kevésbé keresett szakmákban nyújtanak képzést, a működésükhöz szükséges minimális létszámot pedig az átlagnál magasabb értékben szabják meg. Ugyanakkor ezen intézmények tannyelve csak névlegesen nemzetiségi, hiszen profiltól függően a tantárgyak java részét román nyelven tanítják. E megszorítások következtében a szakliceumi és különösen a szakiskolai és líceum utáni szakoktatásban a kisebbségi tanulók nagyobbik hányada román tagozaton, illetőleg románul folytatja tanulmányait. A felsőfokú oktatásban pedig csaknem kizárólagos a román tannyelv használata.

A magyar tanulóifjúságra vonatkozóan homogén statisztikai források is rendelkezésünkre állnak. A megyei tanfelügyelőségektől származó hivatalos adatokat a 13. és 14. táblázatok foglalják magukban.⁵

13. táblázat
Az egyetem előtti képzés országos beiskolázási adatai oktatási szint szerint
az 1990/1991–1995/1996. tanévekben*

Oktatási forma	1990–1991	1991–1992	1992–1993	1993–1994	1994–1995	1995–1996
Összesen	4 843 569	4 559 776	4 397 521	4 286 083	4 303 095	4 329 532
Óvoda	752 141	742 232	752 063	712 136	715 514	697 888
Alsó tagozat	1 253 480	1 211 239	1 201 229	1 237 655	1 335 973	1 375 510
Felső tagozat	1 447 174	1 397 675	1 339 555	1 262 751	1 159 940	1 128 831
Líceum	995 689	778 420	714 013	722 421	757 673	787 211
Szakiskola	365 860	375 303	333 624	300 443	288 674	285 450
Líceum utáni szakiskola	29 225	54 907	57 037	50 707	45 321	54 642

* A felsőfokú képzés előtti szintek, a fogyatékosokat oktató intézmények nélkül. Ez utóbbi intézménytípusban (a tanulók száma 1990–1991: 29 652, 1991–1992: 30 365, 1992–1993: 31 670, 1993–1994: 33 085, 1994–1995: 35 358, 1995–1996: 36 362) csak román nyelvű oktatás folyik.

14. táblázat
A magyar anyanyelvű tanulók, illetőleg a magyar tannyelvű intézményekben tanulók az egyetem
előtti képzésben oktatási szint szerint az 1990/1991–1995/1996. tanévekben

a) Magyar anyanyelvű tanulók beiskolázási adatai
(Szám szerint és az országos beiskolázási adatokhoz viszonyítva, százalékban)

	1990–1991		1991–1992		1992–1993		1993–1994	
Összesen	302 252	6,2	279 248	6,1	273 991	6,2	267 500	6,2
Óvoda	56 240	7,5	52 516	7,1	56 251	7,5	56 429	7,9
Alsó tagozat	79 109	6,3	74 138	6,1	71 442	6,0	72 620	5,9
Felső tagozat	91 798	6,3	87 237	6,2	84 826	6,3	79 508	6,3
Líceum	63 112	6,3	49 657	6,4	43 109	6,0	41 086	5,7
Szakiskola	10 747	2,9	13 678	3,6	15 880	4,8	15 500	5,2
Líceum utáni szakiskola	1 246	4,3	2 022	3,7	2 483	4,3	2 317	4,6

b) Magyar tannyelvű intézményekben tanulók beiskolázási adatai

Oktatási forma	1990–1991	1991–1992	1992–1993	1993–1994	1994–1995	1995–1996
Összesen	235 936	222 946	216 037	211 317	209 131	202 545
Óvoda	47 600	47 530	49 255	48 192	47 754	45 839
Alsó tagozat	66 850	62 616	60 726	61 575	65 019	65 933
Felső tagozat	75 471	71 870	68 153	63 905	59 148	54 427
Líceum	41 367	33 447	31 196	30 475	30 055	29 950
Szakiskola	4 123	6 380	5 738	6 112	6 293	5 491
Líceum utáni szakiskola	525	1 103	969	1 058	862	905

c) A magyar tannyelvű intézményekben tanulók aránya az összes beiskolázott százalékában

Oktatási forma	1990–1991	1991–1992	1992–1993	1993–1994	1994–1995	1995–1996
Összesen	4,9	4,9	4,9	4,9	4,9	4,7
Óvoda	6,3	6,4	6,5	6,8	6,7	6,6
Alsó tagozat	5,3	5,2	5,1	5,0	4,9	4,8
Felső tagozat	5,2	5,1	5,1	5,1	5,1	4,8
Líceum	4,1	4,3	4,4	4,2	4,0	3,8
Szakiskola	1,1	1,7	1,7	2,0	2,2	1,9
Líceum utáni szakiskola	1,8	2,0	1,7	2,1	1,9	1,7

d) A magyar tannyelvű intézményekben tanulók aránya a magyar anyanyelvű beiskolázottak százalékában

Oktatási forma	1990–1991	1991–1992	1992–1993	1993–1994
Összesen	78,1	79,8	78,8	79,0
Óvoda	84,6	90,5	87,6	85,4
Alsó tagozat	84,5	84,5	85,0	84,8
Felső tagozat	82,2	82,4	80,3	80,4
Líceum	65,5	67,4	72,4	74,2
Szakiskola	38,4	46,6	36,1	39,4
Líceum utáni szakiskola	42,1	54,5	39,0	45,7

Kurzív szedés: becsült érték

Az országos beiskolázási adatokat és az adott tárgyévben iskoláikat végző magyar anyanyelvű tanulók adatait egymással összevetve viszonylag megbízható képet kapunk a magyar diákok arányáról az ország diáknépességén belül. Ez a viszonyszám tanévenként 6,1–6,2 százalék, az óvodáskorúakat leszámítva pedig 5,9–6,0 százalék közötti, tehát valamivel alacsonyabb értéksávban mozog, mint amiben a népszámlálás az alap- és középfokú képzésben részt vevő magyar nemzetiségű diákok, illetőleg a magyar nemzetiségű 5–19 éves korosztály országos számarányát megállapította (6,36, illetve 6,34%).⁶ Mindenesetre ezek az értékek – a magyar nemzetiségűeknek az országos átlagtól eltérő korszerkezetére tekintettel – még így is realisabb viszonyítási alapot nyújtanak az anyanyelvi képzés tényleges szintjének megítéléséhez, mint ha a magyar nyelvű oktatásban részesülők arányszámait a magyar nemzetiségnek az ország összes népességén belül a népszámlálás során kimutatott 7,1 (illetve 1995 végén számított 6,9) százalékos számerejével vetnénk össze. (A vizsgált időszakban az egyetem előtti képzésben érintett magyar népesség korszecifikus mutatója optimális esetben is legfeljebb 6,3–6,4 százalék körüli értékben számítható.)

A tanulmányaikat ténylegesen magyar nyelven végző diákok részesedése 4,8–4,9 százalék, az óvodás korúak nélkül 4,5–4,6 százalék, vagyis 1,3–1,5 százalékponttal marad el a magyar nemzetiségű beiskolázottak országos arányszámától (illetőleg 1,7–1,9 százalékponttal kisebb, mint a megfelelő magyar anyanyelvű évfázatok feltételezhető részaránya). A magyar anyanyelvű beiskolázottaknak tehát a hivatalos adatok szerint is csupán 78–80 százaléka, az alap- és középiskolákba járóknak pedig csak 76–77 százaléka tanult magyarul. Ez az átlagérték oktatási fokozatonként és iskolatípusonként csökken, ami a már ismertetett irányzatnak megfelelően a magasabb képzési szintek és a szakmai oktatás felé haladva egyértelműen az anyanyelvű iskolázottság leépülését mutatja.

Ezt a tendenciát a líceumi oktatásban részt vevők profilonként részletezett adatai szemléltetik.

15. táblázat

A diákok száma és aránya a líceumi oktatás különböző profiljaiban az 1990/1991–1995/1996. tanévekben

Líceum típusa	1990–1991	1991–1992	1992–1993	1993–1994	1994–1995	1995–1996
Szám szerint						
Összesen	995 689	778 420	714 013	722 421	757 673	787 211
Elméleti	174 327	248 748	277 882	296 324	307 201	311 428
Ipari	587 115	335 093	240 511	217 524	231 048	243 384
Mezőgazdasági	125 893	66 179	49 120	43 691	44 310	47 795
Erdészeti	3 474	2 491	2 798	2 977	3 034	3 446
Egészségügyi	14 942	11 736	8 203	3 605	–	–
Közgazdasági	54 438	57 316	58 579	62 268	64 584	67 105
Informatikai	10 702	20 328	30 355	40 975	49 377	55 914
Pedagógiai	9 920	13 026	16 598	18 909	19 967	18 693
Művészeti	4 138	5 616	7 022	8 440	8 681	8 788
Testnevelés és sport	4 800	9 774	11 570	12 836	12 606	12 320
Teológiai	2 153	3 180	6 070	8 804	10 735	12 252
Egyéb*	3 787	4 933	5 305	6 068	6 130	6 086

Líceum típusa	1990–1991	1991–1992	1992–1993	1993–1994	1994–1995	1995–1996
Százalékban						
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Elméleti	17,5	32,0	38,9	41,0	40,5	39,6
Ipari	59,0	43,0	33,7	30,1	30,5	30,9
Mezőgazdasági	12,6	8,5	6,9	6,0	5,8	6,1
Erdészeti	0,3	0,3	0,4	0,4	0,4	0,4
Egészségügyi	1,5	1,5	1,1	0,5	–	–
Közgazdasági	5,5	7,4	8,2	8,6	8,5	8,5
Informatikai	1,1	2,6	4,2	5,7	6,5	7,1
Pedagógiai	1,0	1,7	2,3	2,6	2,6	2,4
Művészeti	0,4	0,7	1,0	1,2	1,1	1,1
Testnevelés és sport	0,5	1,3	1,6	1,8	1,7	1,6
Teológiai	0,2	0,4	0,8	1,2	1,4	1,6
Egyéb*	0,4	0,6	0,7	0,8	0,8	0,8

* Metrológiai, katonai és kisegítő iskolák. Ezek között nincs magyar nyelvű.

16. táblázat

A diákok száma és aránya a magyar tannyelvű líceumi oktatás különböző profiljaiban az 1990/1991–1995/1996. tanévekben

Líceum típusa	1990–1991	1991–1992	1992–1993	1993–1994	1994–1995	1995–1996
a) Szám szerint						
Összesen	41 367	33 447	31 196	30 475	30 055	29 950
Elméleti	10 967	15 367	16 411	16 422	15 082	14 315
Ipari	22 434	11 207	6 822	5 327	5 529	5 429
Mezőgazdasági	4 333	2 307	1 440	1 199	973	1 382
Erdészeti	206	59	94	118	119	120
Egészségügyi	376	194	268	191	–	–
Közgazdasági	865	1 276	1 350	1 370	1 545	1 411
Informatikai	230	679	1 075	1 454	1 696	1 974
Pedagógiai	958	1 133	1 686	2 024	1 969	1 749
Művészeti	275	374	506	622	633	654
Testnevelés és sport	175	325	339	220	178	133
Teológiai	548	526	1 205	1 528	2 331	2 783

b) Az egyes magyar tannyelvű profilokban tanulók aránya az összes magyar tannyelvű líceumi beiskolázott számán belül

Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Elméleti	26,5	45,9	52,6	53,9	50,2	47,8
Ipari	54,2	33,5	21,9	17,5	18,4	18,1
Mezőgazdasági	10,5	6,9	4,6	3,9	3,2	4,6
Erdészeti	0,5	0,2	0,3	0,4	0,4	0,4
Egészségügyi	0,9	0,6	0,9	0,6	–	–
Közgazdasági	2,1	3,8	4,3	4,5	5,1	4,7
Informatikai	0,6	2,0	3,4	4,8	5,6	6,6
Pedagógiai	2,3	3,4	5,4	6,6	6,5	5,8
Művészeti	0,7	1,1	1,6	2,0	2,1	2,2
Testnevelés és sport	0,4	1,0	1,1	0,7	0,6	0,4
Teológiai	1,3	1,6	3,9	5,0	7,8	9,3

Líceum típusa	1990–1991	1991–1992	1992–1993	1993–1994	1994–1995	1995–1996
---------------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------

c) A magyar tannyelvű líceumokban tanulók aránya az összes líceumi beiskolázott számán belül

Összesen	4,1	4,3	4,4	4,2	4,0	3,8
Elméleti	6,3	6,2	5,9	5,5	4,9	4,6
Ipari	3,8	3,3	2,8	2,4	2,4	2,2
Mezőgazdasági	3,4	3,5	2,9	2,7	2,2	2,9
Erdészeti	5,9	2,4	3,4	4,0	3,9	3,5
Egészségügyi	2,5	1,6	3,3	5,3	–	–
Közgazdasági	1,6	2,2	2,3	2,2	2,4	2,1
Informatikai	2,1	3,3	3,5	3,5	3,4	3,5
Pedagógiai	9,7	8,7	10,2	10,7	9,9	9,4
Művészeti	6,6	6,7	7,2	7,4	7,3	7,4
Testnevelés és sport	3,6	3,3	2,9	1,7	1,4	1,1
Teológiai	25,4	16,5	19,8	17,4	21,7	22,7

A 15. táblázat számaiból kitűnik, hogy az 1990/1991-es tanévvel kezdődően jelentős változások zajlottak le a líceumi oktatás szerkezetében: az ipari és mezőgazdasági szaklíceumokban tanulók aránya 1989 és 1995 között csaknem a felére (a korábbi 71,6 százalékról 37 százalékra) csökkent, míg az elméleti líceumokba beiratkozottak aránya 2,3-szorosára nőtt. Ezzel párhuzamosan megerősödött a magasán kvalifikált szakok helyzete. Különösen szembejövő az informatikai képzés felfutása, ahol a tanulók száma öt és félszeresére, a líceumi diákságon belüli részarányuk pedig a hétszeresére nőtt, de hasonló iramban gyarapodott a teológiai szemináriumok hallgatóinak létszáma is. A struktúraváltás természetesen a magyar nyelvű líceumi képzést sem hagyta érintetlenül. (16/a–b. táblázat.) Az általános irányzathoz képest azonban a magyar nyelven tanuló középiskolások között magasabb az elméleti líceumokba járók aránya (elsősorban az ipari és mezőgazdasági profilok rovására), és az átlagosnál nagyobb a súlya a nemzetiségi képzésben a képzőművészeti és zenei szaklíceumoknak, valamint a pedagógusképző és különösen az egyházi hivatásra nevelő intézményeknek is (csaknem minden tizedik magyarul tanuló diák teológia szakos, míg országos átlagban csak minden ötvenedik). A 16/c. táblázat mutatói egyúttal a magyar tanítási nyelv egyes profilokból történő kiszorulását-kiszorítását is jelzik. A magyar tannyelvű iskolákba vagy tagozatokra járók aránya a szakok többségében (ipari, mezőgazdasági, erdészeti, közgazdasági, informatikai, testnevelés és sport) messze elmarad a nemzetiségi korosztály 6–6,5 százalékos részarányától, sőt 1,5–2 százalékponttal már az elméleti líceumokban is alacsonyabb annál. Felmérések szerint az általános iskolából kikerült magyar fiataloknak mintegy 60 százaléka választaná líceumi szinten a keresett, megbecsült és megfizetett szakok valamelyikét, ezzel szemben például az 1993–1994-es tanévben a magyar tanítási nyelvet választó kilencedikeseknek csupán alig több mint egyharmada (34,6%) tanulhatott a rendelkezésre álló (az előbbiekkal nem feltétlenül egyező) szakmai profilokon. A román tannyelvű osztályokban továbbtanulóknak ellenben – a valós társadalmi igényeknek megfelelően – 56,2 százaléka részesült szakmai képzésben.⁷

A magyarul tanulók beiskolázási mutatói területi bontásban az 1993/94-es és az 1994/95-ös tanévből ismeretesek.⁸

A 17. táblázat adatai szerint az anyanyelvű iskoláztatás esélyeinek csökkenése a magyarság település-földrajzi viszonyainak kedvezőtlen alakulásával (megyén, településen belüli alacsony lélekszámával és számarányával, sporadikus elhelyezkedésével) függ össze. A regionális számadatokból kitűnik, hogy a magyar anyanyelvű iskolások lemorzsolódása Krassó-Szörény, Hunyad, Temes, Szeben, Arad, Máramaros megyékben, vagyis a szórványban a legerősebb; itt a magyarul tanulók számaránya a magyar anyanyelvű lakosság megyei részesedésének alig harmadát-negyedét éri el. Tekintettel a nemzetiségi korösszetétel eltolódására, a vázolt folyamatokat meggyőzőbben szemlélteti, ha a magyar nyelvű diákok arányát nem csupán az adott megye magyar népességének számarányához, hanem – ahol ezt a források megengedik – az illető nemzetiségi korosztályhoz is viszonyítjuk.

17. táblázat

A magyarul tanulók aránya az 1993/94-es és 1994/1995-ös tanévben az erdélyi megyékben az egyetem előtti képzésben oktatási szintenként (Százalékban)

Megye	A magyar anyanyelvűek aránya 1992-ben	A magyarul tanulók aránya						
		Összesen	Óvoda	Általános iskola		Líceum	Szakoktatás	Líceum utáni oktatás
				I-IV. osztály	V-VIII. osztály			
1993/1994-es tanév								
Ország összesen	7,2	4,9	6,8	5,0	5,1	4,2	2,0	2,1
Erdély összesen	21,0	14,3	17,5	15,0	15,1	12,4
Fehér	5,7	3,4	3,0	3,1	2,9	6,7*	–	–
Arad	12,4	4,9	6,5	5,4	4,8	4,1	0,9	–
Bihar	29,1	17,6	17,7	21,9	21,2	14,6	–	–
Beszterce-Naszód	6,0	2,9	4,5	3,2	2,7	1,9	–	–
Brassó	9,8	3,8	5,2	4,1	4,0	3,7	–	–
Krassó-Szörény	1,9	0,0	0,2	0,1	–	–	–	–
Kolozs	19,6	11,9	14,5	11,5	12,4	9,3	0,4	1,4
Kovászna	76,2	69,6	74,7	69,3	68,6	71,7	57,1	41,2
Hargita	85,4	78,6	84,8	81,0	80,8	73,5	60,6	58,1
Hunyad	5,7	1,6	3,0	1,9	1,6	0,8	–	–
Máramaros	10,0	3,0	3,7	3,6	3,0	2,4	–	–
Maros	41,9	31,0	36,1	34,4	35,7	24,6	1,5	14,2
Szatmár	39,1	22,6	21,0	28,1	25,1	19,1	1,9	4,3
Szilágy	23,7	18,9	21,1	21,0	21,3	15,9	–	–
Szeben	4,0	1,0	1,3	1,1	1,0	1,1	–	–
Temes	8,7	2,1	3,7	2,0	1,9	1,9	0,1	–
1994/1995-es tanév								
Ország összesen	7,2	4,9	6,7	4,9	5,1	4,0	2,2	1,9
Erdély összesen	21,0	14,1	17,6	14,6	15,0	11,6
Fehér	5,7	2,8	3,1	2,2	2,5	5,1*	–	–
Arad	12,4	4,6	6,4	4,9	4,6	3,8	0,9	–
Bihar	29,1	17,0	17,7	20,8	20,4	12,9	–	–
Beszterce-Naszód	6,0	2,5	4,3	2,5	2,1	1,8	–	–
Brassó	9,8	3,5	4,1	3,9	4,1	3,3	–	–
Krassó-Szörény	1,9	0,0	0,2	0,1	–	–	–	–
Kolozs	19,6	11,0	15,4	11,1	12,1	10,2	0,4	6,4
Kovászna	76,2	70,8	76,2	71,4	68,9	69,8	63,8	40,0
Hargita	85,4	79,4	84,5	80,2	81,5	73,8	70,8	43,4
Hunyad	5,7	1,5	2,5	1,8	1,5	0,6	–	–
Máramaros	10,0	2,7	3,4	3,4	2,9	1,8	–	–
Maros	41,9	31,5	36,6	34,7	36,5	24,2	2,8	14,6
Szatmár	39,1	22,8	22,2	28,0	25,3	17,9	1,1	11,2
Szilágy	23,7	18,8	21,7	20,6	21,3	15,2	–	–
Szeben	4,0	0,9	1,1	1,1	1,0	1,0	–	–
Temes	8,7	2,0	3,5	1,8	1,9	1,7	0,2	–

* A megye két magyar tannyelvű középiskolája, a gyulafehérvári római katolikus líceum, illetve a nagyenyedi Bethlen Gábor Kollégium egész Erdélyből fogad diákokat.

A román tannyelvű iskolákba járó magyar diákok részaránya az érintett megyékben a 18. táblázatban közöltek szerint alakult.

18. táblázat
A tanulmányaikat román nyelven folytató magyar
anyanyelvű tanulók aránya 1993/94-ben
 (Százalékban)

Megye	I–IV.	V–VIII.	IX–XII.
	osztályos		
Arad	42,2	54,2	59,0
Hunyad	69,4	62,8	85,4
Máramaros	48,1	61,5	76,6
Szeben	46,8	64,0	68,2
Temes	74,0	79,6	78,2

A tanulmányaikat román nyelven végző magyar diákok részesedése mind a három iskolai fokozatban igen magas Hunyad és Temes, V–VIII. osztályos és líceumi szinten pedig Szeben, Máramaros és Arad megyében. A román nyelven tanuló magyar középiskolások aránya az említetteken túl még Beszterce-Naszód (63,2%), Szatmár (46,8%), Brassó (43,1%), Bihar (40,6%), és Szilágy (33,1%) megyékben haladja meg jelentősen az érintett korosztály 25,8 százalékos átlagát. A középfokú és különösen a szakoktatásban az anyanyelvű képzés országos mutatóit lényegében a székelyföldi iskolák javítják. (Az 1993–1994-es tanévben a 25 magyar tannyelvű szakiskolai osztályból 23, a 26 inasiskolai osztályból 21, a 29 líceum utáni szakiskolai osztályból pedig 27 Hargita, Kovászna, illetőleg Maros megyében működött. Mesteriskolai képzés egyedül Hargita megyében folyt 3 osztály keretében.) A lemorzsolódás kiugróan magas mutatószámaival rendelkező megyékben a nemzetiségi intézményhálózat leépülése már az elemi szintjén megkezdődik (Hunyad 69,4%, Temes 74%). Itt az anyanyelvű oktatás gyökeres sorvadása az iskolaköteles sorba került gyermekek anyanyelvi szocializációjának folytonosságát alapjaiban fenyegeti.⁹

A bemutatott jelenségek strukturális összetevői természetesen részletesebb elemzést kívánnak. Nekem csupán az alapvető statisztikai tények felsorolása volt a célom, jelezve: a nemzetiségi nyelveken történő oktatás kérdése az érintettek szemszögéből nézve korántsem megoldott. Ahol a beiskolázás számai az anyanyelvű képzés háttérbe szorulását vagy éppen teljes hiányát jelzik, nemzetiségi jogegyenlőségről aligha beszélhetünk. Legfeljebb abban az értelemben – és valószínűleg a népszámlálási kötet bevezetőjének szerzője is így érthette –, hogy ezekben az oktatási intézményekben etnikumhoz való tartozásuktól függetlenül a nem román nemzetiségű diákokat is megilleti a román nyelvű iskolavégzés joga.

Jegyzetek

- ¹ *Recensământul populației și locuințelor din 7 ianuarie 1992. Structura etnică și confesională a populației.* București, 1995, Comisia Națională pentru Statistică. XXXVI–XLII., 404–425. p.
- ² Szembetűnő, hogy e kategorizálás az alsó fokú iskolázottság határát az elemi iskolai végzettségnél vonja meg, míg a korábbi népszámlálások a legfeljebb hét (1956), illetve nyolc (1966), továbbá tíz osztályt, sőt a szakiskolákban végzeteket, valamint a munkahelyi inas-képzésben résztvevőket is idesorolták (1977). Vö. TREBICI, Vladimir: *Mică enciclopedie de demografie.* București, 1975, Editura Științifică și Enciclopedică. 147. p., SORA, Virgil – HRISTACHE, Ilie – DESPA, Mircea Paul: *Demografie.* București, 1983, Editura Didactică și Pedagogică. 78. p.
- ³ A forrás itt és a továbbiakban: *Recensământul populației și locuințelor din 7 ianuarie 1992. Vol. I. Populație – structura demografică.* București, 1994, Comisia Națională pentru Statistică. 770–853. p.
- ⁴ *Invățământul cu predarea în limbile minorităților naționale din România în anul școlar 1992/1993.* București, Guvernul României, 1993, Consiliul pentru Minoritățile Naționale. 13. p. Adatait az 1993. évi statisztikai évkönyv felhasználásával pontosítottam. *Anuarul statistic al României 1993.* București, 1993, Comisia Națională pentru Statistică. 260–265. p. Az évkönyv egyébként a tárgyévre vonatkozó adatokat is közli, de az alsó és felső tagozatos oktatási szint számait nem választja külön.
- ⁵ Forrás: *Invățământul în România. Date statistice 1996.* București, 1996, Comisia Națională pentru Statistică. 26., 38–39., 65., 88. p., valamint az RMDSZ Országos Elnökségének adatbázisa, Murvai László és Debreczi Árpád évenkénti statisztikai beszámolói alapján készült kéziratos összeállítás a nemzetiségi beiskolázásról 1989/90–1992/93 között,

illetve MURVAI László – DEBRECZI Árpád: *A magyar nyelvű oktatás helyzete Romániában az 1993–1994-es tanévben. 1–7.* Romániai Magyar Szó. 1994. augusztus 27–28., 30., 31., szeptember 1., 2., 3–4., 6.

⁶ Az eltérés abból is adódhat, hogy a román tannyelvű oktatásban résztvevő magyar gyermekek létszámát csak megközelítő pontossággal lehet megadni. A tévedési hányados 5–10 százalékos. A létszám a valóságban minden bizonnyal sokkal magasabb, mint a tanfelügyelőségek jelentései, annál is inkább, mivel az idézett források csak azt a 17 megyét térképezik föl, ahol magyar nyelvű képzés is folyik, magyar gyerekek pedig az ország többi megyéjében is élnek, ahonnan azonban nincsenek adatok. A román nyelvű oktatásban részesülő gyermekek számáról beszerzett adatok sem száz százalékosan megbízhatóak, mivel összegyűjtésük iskolai szinten nem egyszerű. Kérdéses például a vegyes házasságok gyermekeinek besorolása. MURVAI László – DEBRECZI Árpád: *A romániai magyar nyelvű oktatás számok tükrében. Az 1994–1995-ös tanév. 2.* Romániai Magyar Szó. 1995. szeptember 27. 3. p.

⁷ FISCHER FÜLÖP Ildikó – CS. GYÍMESI Éva: *A tanügyi törvény nemzeti kisebbségeket érintő szakaszainak elemzése és következményei.* Szabadság. 1995. augusztus 16. 4. p., FISCHER FÜLÖP Ildikó – KÖTŐ József: *Oktatási helyzetkép a romániai magyar kisebbségekről.* Köznevelés. 1997. 17. sz. 9. p.

⁸ Forrás: MURVAI László: *Fekete fehér könyv.* Kolozsvár, 1996, Stúdium. 92–131. p.

⁹ Az erdélyi „végek” nemzetiségi oktatásának gondjairól tudósító beszámolókból BARABÁS István körbetekintését emelhetjük ki, mely egyedi példák sorával szemlélteti a statisztikai adatokból kirajzolódó negatív tendenciákat. Lásd: *A szórványmagyarság iskolái kétség és remény közt.* A Hét. XXV, 1994. 2. sz., 5. p., továbbá: *Iskolák a szórványban.* uo. 5–10. sz.